

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра всесвітньої історії

СИЛАБУС

вибіркового освітнього компонента

Повсякдення середньовічної Європи

підготовки бакалавра

галузі знань 01 освіта/педагогіка
спеціальності 014 середня освіта (історія)
освітньо-професійної програми середня освіта, історія, правознавство

Силабус вибіркової навчальної дисципліни «Повсякдення середньовічної Європи»
підготовки бакалавра галузі знань галузі знань 01 освіта/педагогіка, спеціальності 014
середня освіта (історія), освітньої програми середня освіта, історія, правознавство.

Розробник: Крамар Юрій Вікторович, доктор історичних наук, професор.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної:

 (підпис) (Т. Кишовець) (прізвище, ініціали.)

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри

протокол № 2 від 14.09 2022 р.

Завідувач кафедри: (підпис) (Вікторія Іванівна) (прізвище, ініціали.)

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна /Заочна форма навчання	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка Спеціальності 014 Середня освіта освітньо-професійна програма Середня освіта, історія, правознавство Освітній рівень: <i>бакалавр</i>	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 150/5		Рік навчання 2
		Семестр 4
ІНДЗ: немає		Лекції 30 год.
		Практичні (семінарські) 24 год.
		Самостійна робота 86 год.
		Консультації 10 год.
	Форма контролю: залік	
Мова навчання: українська		

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

ПП: Крамар Юрій Вікторович

Науковий ступінь: доктор історичних наук

Посада: професор кафедри всесвітньої історії

Контактна інформація: yurijkramar9@gmail.com; kramar.yuriy@vnu.edu.ua

Посилання на розклад: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Анотація курсу. Силабус вибіркової навчальної дисципліни «Повсякдення середньовічної Європи» складений для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» галузі знань Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка Спеціальності 014 Середня освіта освітньо-професійна програма Середня освіта, історія, правознавство. Зміст курсу передбачає вивчення різноманітних аспектів повсякденного життя населення країн Західної Європи в добу середньовіччя.

1. Пререквізити. Пропонована навчальна дисципліна розрахована на студентів, які прослухали курси загальної історії періоду античності, середньовіччя, а також вступні курси з історії культури, культурології, філософії, релігієзнавства, музеєзнавства, а отже підготовлені до засвоєння нових теоретичних і практичних знань, які мають переважно

міждисциплінарний характер. Набуті в процесі вивчення знання будуть корисними та матимуть практичне застосування для студентів різних напрямків, зокрема спеціальностей «Історія та археологія», «Середня освіта, історія, правознавство», «Середня освіта. Географія, економіка», «Географія», «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Музейний менеджмент, культурний туризм», «Культурологія», «Журналістика і міжнародна комунікація», «Туризм» тощо.

2. Постреквізити. Сучасна історія країн Центральної, Східної та Південної Європи, Сучасна історія країн Західної Європи та Північної Америки.

3. Мета і завдання навчальної дисципліни.

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з новими підходами і напрямками у вивченні людини і суспільства, аналіз основних компонентів повсякденного життя Європи в добу Середньовіччя. Знайомство з курсом дасть їм можливість не лише поглибити знання з ключових проблем всесвітньої історії, історії культури, а й доповнити їх вивченням соціокультурних умов існування «людини» конкретної епохи: в якому природному і соціальному середовищі вона жила, як уявляла собі навколишній світ, про що думала, чим харчувалася, як лікувалася, як працювала і проводила своє дозвілля.

Дана навчальна дисципліна пропонується студентам історичного факультету денної форми навчання. Теоретичний курс доповнений списком монографічної літератури, джерел, питань для самоконтролю. Пропонована до курсу література спирається на здобутки вітчизняної та зарубіжної історичної науки останніх десятиліть, відображає підходи та напрями історіографії, об'єднані такими поняттями як «історія повсякденності», «повсякденне життя», «історія побуту», а також «мікроісторія».

Структура курсу підпорядкована його основним завданням: в основу покладений проблемно-хронологічний принцип вивчення різнобічних аспектів історії повсякденності.

Завдання:

- ознайомлення студентів з новими підходами і напрямками у вивченні людини і суспільства середньовічної доби;
- вивчення і засвоєння основних знань про життя і побут європейських народів;
- виявлення впливу демографічних чинників на політичну, соціально-економічну, культурну історію народів Європи;
- ознайомлення з особливостями менталітету європейців, чинників, які впливали на його формування;
- виявлення загальних та специфічних рис повсякденної історії окремих регіонів Європи;
- ознайомлення з соціальним «структурами» повсякдення;
- відображення соціального, побутового, природного оточення людини в мистецтві того часу;
- закріплення вмінь та навичок самостійної роботи студентів із джерелами та історичним матеріалом, науковою літературою та періодичними виданнями.

4. Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій

і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 2: Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

ЗК 3: здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;

ЗК 6: здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК 7: здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

ЗК 8: здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;

ЗК 9: здатність бути критичним і самокритичним.

Спеціальні (фахові) компетенції (ФК):

ФК 1: Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності;

ФК 2: усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах;

ФК 3: усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією;

ФК 4: здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи;

ФК 5: здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.);

ФК 6: здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних;

ФК 8: здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища;

ФК 9: здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень;

ФК 10: здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

5. Структура навчальної дисципліни

№ п/п	Назва теми	Кількість годин, відведених на аудиторні та поза аудиторні заняття (денна форма)					
		Усього	Лекції	Семінари	Сам. робота	Консультації	Форма контролю/бали
Змістовий модуль I. Географічний простір, культура та світогляд європейців на зламі античності та середньовіччя							
1.	Історія повсякдення як напрям сучасної історичної науки	5	2		4	1	8 б/ ДС
2.	Історія повсякденності у	4	2		4		8 б/ ДС

	західноєвропейській науковій традиції XIX-XX ст.						
3.	Культура повсякдення в роботах істориків школи «Анналів». Ле Февр, М. Блок, Ж. Ле Гофф	4		2	4		ПО/ 12
4.	Дослідження емоціональних проявів масової свідомості ментальності середньовічної європейської культури.	4	2		4	1	ДС/8
8.	Демографічні процеси в Європі на зламі античності та середньовіччя	5		2	4	1	ПО/ 12
9.	Історичні передумови формування середньовічної культури	4	2		4		8б/Т
10.	Людина середньовіччя: буття і ментальність	5	2			1	8 б/ РМГ
11.	Цінності середньовічної культури: традиціоналізм, колективізм, символізм, мова жестів.	4		2	4		ПО/ 12
12.	Суспільство феодалів і лицарів: приватне життя і повсякдення	2		2			ПО/ 12
13.	Демографічні процеси в ранньосередньовічному суспільстві	5	2		4	1	8 б/ ТР
14.	Фактори демографічної поведінки людей середньовічної епохи	4	2		4		КР/30
15.	Репродуктивна поведінка окремих станів населення середньовічного суспільства	4	2		4		8 б/ДС
16.	Повсякдення середньовічного міста	4		4	4		ПО/12
Разом за змістовим модулем І		77	16	12	44	5	
Загальна кількість за результатами ПО							12 б
Активність							8 б/ ДС, ДБ, ТР, РМГ, Р.
КР № 1							30 б
Всього балів за Модуль 1							50 б
Змістовий модуль 2. Повсякденне життя Європи в добу зрілого середньовіччя і раннього нового часу							
17.	Народонаселення Європи на зламі середньовіччя і раннього Нового часу (XV–XVI ст.)	9	4		4	1	8 б/ РМГ
18.	Візантія: особливості приватного побутування	6		2	4		ПО/ 12
19.	Західноєвропейський одяг та мода доби Відродження. Манера одягатися: красиве і практичне	7		2	4	1	ПО/ 12

20.	Повсякдення епохи Відродження	7		2	4	1	ПО/ 12
21.	Шлюб і сім'я в ранньомодерній Європі	6		2	4		ПО/ 12
22.	Бенкети та їх роль в практиці повсякдення знаті	6	2		4		8 б/ ДС
23.	Календарне повсякдення. Життєві, річні, сезонні, добові ритми.	6	2		4		8б/Р.
24.	Історія повсякдення раннього Нового часу	7	2		4	1	КР/30
25.	Медицина Як лікувались і як виживали після поранення?	4		2	2		8/Р
26.	Життєвий простір європейця XV-XVII ст.	6		2	4		8б/РМГ
27.	Історія повсякдення в західноєвропейському малярстві XV-XVII ст.	9	4		4	1	8б/Т
Разом за змістовим модулем 2		73	14	12	42	5	
Загальна кількість за результатами ПО							12 б
Активність							8 б/ ДС
КР № 2							30 б
Всього балів за Модуль 2							50

Форми контролю: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв'язування задач/кейсів, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота, контрольна робота, Р – реферат (аналітична записка аналітичне есе, аналіз твору тощо).

Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу по кожній темі та навчальної літератури з переліку рекомендованої викладачем літератури відповідно до структури навчальної дисципліни. Загалом, на самостійну роботу відведено 86 годин.

IV. ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання роботи студента на практичних заняттях здійснюється за 12-ти бальною шкалою. Зокрема, доповідь – 0-12 балів, поточний бал за модуль є сумою середнього арифметичного показника усіх оцінок, отриманих за доповіді на практичних заняттях (максимум 12 балів) та оцінки за доповнення чи участь в дискусії – 8 балів (під час занять по темах одного модулю). В підсумку студент може отримати 40 балів за поточне оцінювання та 60 балів за виконання контрольних робіт.

Пропущені заняття студент може відпрацювати шляхом підготовки конспекту семінарського заняття або проведення тематичної розмови з викладачем відповідно до графіку консультацій.

Студенти зобов'язані дотримуватися основних засад академічної доброчесності та нетерпимості до плагіату.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на практичних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні»
	2	Студент мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні», може самостійно знайти в підручнику відповідь
	3	Студент намагається аналізувати на основі побутових знань і навичок; виявляє окремі властивості, спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру, за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом
Середній (репродуктивний)	4	Студент володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, провести за зразком економічні розрахунки; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі
	5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність предмета, може дати визначення економічних понять, категорій, однак із помилками, впевнено працювати з підручником, самостійно оволодіти частиною навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні
	6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, економічні ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою, самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами
Достатній (алгоритмічно-дієвий)	7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії і факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, вміє наводити свої власні приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити, самостійно користуватися додатковими джерелами, правильно використовувати термінологію, скласти прості таблиці, схеми
	8	Знання студента досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно

		висвітлює суспільні події в державі і за рубежем, вміє аналізувати, робити висновки до економічних розрахунків; відповідь його повна, логічна, обґрунтована, однак із деякими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і захистити його положення
	9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує економічні знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації, чітко тлумачить економічні поняття, формулювання законів, нормативних документів, може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички
Високий (творчий професійний)	10	Студент володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних умовах, ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності процесів; робить аргументовані висновки, практично оцінює окремі нові факти, явища, процеси, самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання, може сприймати іншу позицію як альтернативну, знає суміжні дисципліни, використовує знання, аналізуючи економічні явища
	11	Студент володіє узагальненими знаннями з предмета, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях, уміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, дискусії, круглі столи), спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію, самостійно вивчити матеріал, визначити програму своєї пізнавальної діяльності, знаходити інформацію в газетах, журналах, публікаціях, Інтернеті, мультимедійних програмах тощо, оцінювати економічні явища в суспільстві, виявляє свою життєву позицію
	12	Студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, використовує широкий арсенал засобів доказів своєї думки, розв'язує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї, виконує науково-дослідну роботу, логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує Інтернет, моделює економічні ситуації в нестандартних умовах

V. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є залік. Максимальна оцінка – 100 балів.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Дуже добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Достатньо
FX/ F	1-59	Незадовільно

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авербух М.С. Войны и народонаселение в докапиталистических обществах. Москва: «Наука», 1991. 214 с.
2. Авени Э. Империи времени. Календари, часы и культуры . - К., 1998.
3. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / Филипп Арьес; пер. В.К. Ронина. – М.: Прогресс: Прогресс-Академия, 1992. – 528 с.
4. Арьес Ф. Ребенок и семейная жизнь при старом порядке / Ф. Арьес. - Екатеринбург, 1999.
5. Ароматы и запахи в культуре. Изд. 2-е, испр. В 2х томах / Сост. О.Б. Вайнштейн. М.: Новое литературное обозрение, 2010.
6. Баччи М.Л. Демографическая история Европы / Массимо Ливи Баччи. – Спб.: Александрия, 2010. – 304 с.
7. Бессмертный Ю.Л. Жизнь и смерть в средние века. / Ю. Бессмертный – Москва: “Наука”, 1991. – 235 с.
8. Бессмертный Ю.Л. Мир глазами знатной женщины IX вв. / Ю. Бессмертный // Художественный язык средневековья. – М., 1982. – С. 83-107.
9. Бессмертный Ю.Л. Структура крестьянской семьи во франкской деревне XI в. / Ю. Бессмертный // Средние века. – М., 1980. – Вып. 43.
10. Бессмертный Ю.Л. Феодалная деревня и рынок в Западной Европе XII-XIII вв. / Ю. Бессмертный. – М., 1969. – 371 с.
11. Блейз А.М. История в костюмах от фараонов до денди / А. Блейз. – М.: ОЛМА-Песс Экелибрис, 2002. – 176 с.
12. Болонь Ж.-К. История безбрачия и холостяков / Ж.-К. Болонь. - М., 2010.
13. Боннар А. Греческая цивилизация. – Т. 1-3. / Андре Боннар; пер. с фр. О.Л. Волкова – М.: Искусство, 1992
14. Болонь Жан-Клод. История безбрачия и холостяков. М.: Новое литературное обозрение, 2016.
15. Брак у народов Западной и Южной Европы. – М.: Наука, 1989. – 248 с.
16. Брайсон Б. Краткая история быта и частной жизни. М.: Neoclassic — АСТ, 2014.

17. Брун В., Тильке М. История костюма от древности до Нового времени / В. Брун, М. Тильке; пер. с нем. Светличной Г.А. – М.: Эксмо-Пресс 2000. – 464 с.
18. Брунов Н.И. Очерки по истории архитектуры. Том. 2. – М., 2003. – 540 с. – С. 191-406.
19. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка и капіталізм. XV-XVIII ст. – Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. К.: Основи, 1995. 543 с
20. Бартон Э. Повседневная жизнь англичан в эпоху Шекспира. М.: Молодая гвардия, 2005.
21. Будур Н. История костюма / Н. Будур. – М.: ОЛМА-Пресс, 2002. – 479 с.
22. Вардиман Е. Женщина в древнем мире / Эрнст Вардиман. – М.: Наука, 1990. – 354 с.
23. Виолле-ле-Дюк Э.Э. Жизнь и развлечения в средние века. – СПб., 1997.
24. Вейс Г. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия / Г. Вейс. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – Т. 1-3.
25. Владимиров Л.И. Всеобщая история книги. М.: Книга, 1988.
26. Всемирная история костюма, моды и стиля / [И. В. Блохина]. – Мн.: Харвест, 2007. – 400 с.
27. Вульф Е. Європа і народи без історії. – К., 2004. – 535 с.
28. Глаголева Е. В. Повседневная жизнь европейских студентов от Средневековья до эпохи Просвещения. М.: Молодая гвардия, 2014.
29. Глаголева Е. В. Повседневная жизнь королевских мушкетеров. М.: Молодая гвардия, 2008.
30. Городская жизнь в средневековой Европе: Сб. ст. / Редкол.: Е.В. Гутнова и др. М., 1987.
31. Готтенрот Ф. Всеобщая история стиля и моды / Ф. Готтенрот. – М.: Эксмо, 2009. – 672 с.
32. Гусарова Т.П. Город и деревня Италии на рубеже позднего средневековья. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983.
33. Георгиева Т.С. Культура повседневности: в 3 кн. / Т.С, Георгиева. – М.: Высшая школа, 2006. – Кн. 1: Частная жизнь и быт древних обществ. – 335 м.; Кн. 2: Частная жизнь и нравы от Средневековья до наших дней. – 478 с.
34. Гуревич А.Я. Исторический синтез и Школа «Анналов». – М., 1993.
35. Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой культуры Европы глазами современников. – М.: Искусство, 1989.
36. Данилова И. Е. Итальянский город XV в.: реальность, миф, образ / И. Е. Данилова. – М., 2000. – 253 с.
37. Декрузетт Ф. Повседневная жизнь Венеции во времена Гольдони. М.: Молодая гвардия, 2004.
38. Даса К. Історія повсякденного життя в ранньомодерній Європі. – К., 2014. – 129 с.
39. Дюби Ж. Куртуазная любовь и перемены в положении женщины во Франции XII в. / Ж. Дюби // Одисей, 1990. – М., 1990. – С.53-98.
40. Дюпуи Е. Проституция в древности / Е. Дюпуи. – Кишинев : Logos, 1991. – 211 с.
41. Завельский Ф. Время и его измерение / Ф. Завельский. - М. 1987.

42. Історія європейської ментальності / за ред. Петера Дінцельбахера; перекл. з нім. В. Кам'янець. – Л.: Літопис, 2001. – 718 с.
43. Иллюстрирование истории нравов: Галантный век / Э. Фукс. – М.: Республика, 1994. – 479 с.
44. История культуры повседневности: учебное пособие для студентов вузов / под ред. В. П. Большакова, С. Н. Иконниковой. М.: Проспект, 2016.
45. История Европы с древнейших времен до наших дней. М.: Наука, 1993-1994. Т. 3, 4.
46. Квеннел Ч.Г. и М. История повседневной жизни Англии: 1066–1499 / Пер. с англ. В.В. Найденова. – Смоленск: Русич, 2006. – 304 с.
47. Кибалова Т. М. Иллюстрированная энциклопедия моды / Т. М. Кибалова. – М.: Атрия, 1987. – 450 с.
48. Киреева Е.В. История костюма. Европейский костюм от античности до XX века / Е. Киреева. – М.: Просвещение, 1976. – 174 с.
49. Козьякова М.И. История. Культура. Повседневность. Западная Европа: от античности до XX века / М.И. Козьякова. – М.: Весь мир, 2002. – 358 с.
50. Коляструк Ольга. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. – Харків: Курсор, 2008.
51. Коммисаржевский Ф. История костюма / Ф. Коммисаржевский. – Мн., 2000. – 340 с.
52. К новому пониманию человека в истории: Очерки развития современной западной исторической мысли / Под ред. Б.Г. Могильницкого. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1994.
53. Каминская Н. М. История костюма / Н. М. Каминская. – М., 1977. – 324 с.
54. Касавин И.Т., Щавелев С.П. Анализ повседневности. – М.: Канон+, 2004. — 432 с.
55. Квеннелл М. Повседневная жизнь в Англии во времена англосаксов, викингов и норманнов: Сб. СПб.: Евразия, 2002.
56. Короткова М. В. Культура повседневности: История костюма / М. В. Короткова. – М.: Владос, 2002. – 304 с.
57. Коути Е. Недобрая старая Англия. СПб.: БХВ-Петербург, 2016.
58. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М.: Наука, 1992.
59. Ле Гофф Ж. Другое средневековье: Время, труд и культура Запада / Жак Ле Гофф. – Екатеринбург: Изд. Уральского университета, 2002. – 328 с.
60. Лелеко В.Д. Пространство повседневности в европейской культуре. – СПб., 2002. – 320 с.
61. Лозинский С.Г. История папства. М., 1986.
62. Людтке А. Что такое история повседневности? Ее достижения и перспективы в Германии // Социальная история: Ежегодник. 1998/19-99. – М., 1999. – С. 77-100.
63. Майер В.Е. Деревня и город Германии в XIV–XVI вв.: (Развитие производственных сил). Л.: Изд-во ЛГУ, 1979.
64. Макдональд У. Повседневная жизнь британского парламента. М.: Молодая гвардия, 2007.
65. Мак-Коркодейл Ч. Убранство жилого интерьера от античности до наших дней / Ч. Мак-Коркодейл; перс. с англ. Е.А. Кантор – М.: Искусство, 1990. – 246 с.
66. Марков Б.В. Культура повседневности. СПб.: Питер, 2008.
67. Мань Э. Повседневная жизнь в эпоху Людовика XIII. СПб. : Евразия, 2002.
68. Мерцалова М. Н. Костюм разных времен и народов. В 2 т. Т. 1. / М. Н. Мерцалова. – М.: Академия моды, 1993. – 543 с.
69. Мода и стиль / ред. кол.: М. Аксенова, Т. Евсеева, А. Чернова. – М.: Мирэнциклопедий Аванта, 2007. – 480 с.

70. Модзалевский Л.Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнейших времен до наших дней. СПб., 2000.
71. Монтанари М. Голод и изобилие: история питания в Европе / Массимо Монтанари – СПб.: Алесандрия, 2009. – 279 с.
72. Неклюдова М. Искусство частной жизни. Век Людовика XIV. М.: ОГИ, 2008.
73. Плаксина Э. Б. История костюма. Стили и направления / Э. Б. Плаксина. – М.: ИРПО: «Академия», 2003. – 224 с.
74. Поньон Э. Повседневная жизнь Европы в тысячном году / Эдмон Поньон; пер. Драйтова Э.М. – М.: Молодая гвардия, 2009. – 368 с.
75. Пушкарева Н.Л. «История повседневности» и «история частной жизни»: содержание и соотношение понятий // Социальная история: Ежегодник. 2004. – М., 2005.
76. Рутенбург В.И. Италия и Европа накануне нового времени. Л., 1974.
77. Сидоренко В. И. История стилей в искусстве и costume / В. И. Сидоренко. – Ростов н/Д, 2004. – 476 с.
78. Сергеенко М. Е. Жизнь древнего Рима. Очерки быта / М Сергеенко – М., 1964.
79. Соболев Н. Н. Стили в мебели / Н. Н. Соболев. – М., 1995. – 348 с.
80. Стамеров К. Нариси з історії костюмів / К. Стамеров. – К.: Мистецтво, 2007. – 432 с
81. Фукс Э. История нравов / Э. Фкус; пер. с нем. В.М. Фриче. – Смоленск : Русич, 2003. – 622 с.
82. Человек в кругу семьи: очерки по истории частной жизни в Европе до начала Нового времени (отв. ред. Бессмертный Ю.Л.). – М.: РГГУ, 1996. – 376 с.
83. Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала Нового времени / отв. ред. Ю.Л. Бессмертный. – М.: РГГУ, 2000.
84. Чернова О.В. История культуры быта: Учеб. пособие. Пенза: Изд-во ПГТУ, 1998.
85. Шевнюк О. Л. Історія костюма / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання, 2008. – 375 с.
86. Шивельбуш В. Смаки раю. Соціально історія прянощів, збудників та дурманів / В. Шивельбуш. - К., 2007.
87. Шумега С. С. Дизайн: історія зародження та розвитку дизайну меблів та інтер'єру / С. С. Шумега. – К., 2004.- 298 с.
88. Ястребицкая А.Л. Европейский город: (Сред. века – раннее новое время). М.: ИНИОН, 1993.
89. Ястребицкая А.Л. Повседневность и материальная культура средневековья в отечественной медиевистике // Одиссей: Человек в истории. 1991. – М.: Наука, 1991.
90. Ястребицкая А.Л. Западная Европа XI-XIII вв. Эпоха, быт, костюм./ А. Ястребицкая. – М.: Искусство, 1978. – 180 с
91. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. – К.: Критика, 2001.
92. Smoke: всемирная история курения / Под ред. Сандера Л. Джилмена и Чжоу Сюнь. М.: Новое литературное обозрение, 2012.
93. Arcangeli A. Attitudes Towards Leisure and Pastimes in European Culture, c. 1425-1675 / A. Arcangeli. - New York, 2003.
94. Bystron J. S. Dzieje obyczajow w dawnej Polsce wiek XVI-XVIII / J. S. Bystron. - Warszawa, 1994. - Т. II.
95. Cambridge Illustrated History of Medicine / ed. R. Porter. – Cambridge, 2001.
96. Collomp A. Families: Habitations and Cohabitations / A. Coliomp // A History of Private Life. Passions of the Renaissance / ed. Roger Chartier. - Cambridge, assachusetts and London .1989. - P. 493-529.

97. Faroqhi S. Subjects of the Sultan. Culture and Daily Life in the Ottoman Empire / S. Faroqhi. - London, 2000.
98. Gelis J. The Child: From Anonymity to Individuality / J. Gelis // A History of Private Life. Passions of the Renaissance / ed. Roger Chartier. - Cambridge, Massachusetts and London, 1989. - P. 309-325.
99. Garnot B. La culture matérielle en France aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles / B. Garnot. - Paris, 1995.
100. Greico S. The Body, Appearance and Sexuality / S. Greico // A History of Women in the West / eds. N. Z. Davis, A. Farge. - Cambridge, Mass, 1993.
101. Heywood C. A History of Childhood / C. Heywood. - Cambridge, 2001.
102. Porter R. The Greatest Benefit to Mankind. A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present / R. Porter. - London, 1997.
103. Sommerville J. The Rise and Fall of Childhood / J. Sommerville. – New York, 1990.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Бухарин М.Д. Аравия, Восточная Африка и Средиземноморье: торговые и историко-культурные связи. ? М.: Восточная. литература. 2009. ? 375 с.: - http://libweb.kpfu.ru/z3950/bcover/0-781885_con.pdf
2. Гриненко Г.В. Хрестоматия по истории мировой культуры. Учебное пособие., 3-е изд., перераб.и доп. М.: Изд. Высшее образование, 3-е изд., перераб. и доп. М.: 2005. 940 с. - ? URL: <http://www.alleng.ru/d/cult/cult097.htm>
3. Поло де Болье М.-А. Средневековая Франция. М.: Вече, 2006. 384 с - URL: <http://fictionbook.in/mari-ann-polo-de-bole-srednevekovaya-franciya.html?page=1#>
4. Суриков И.Е., Ленская В.С., Соломатина Е.И., Таруашвили Л.И., История и культура Древней Греции. Энциклопедический словарь. М.: Языки славянских культур, 2009. 729 с. - <http://static.my-shop.ru/product/pdf/97/962546.pdf>
5. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України <https://idss.org.ua/index>

VIII. Тематика практичних занять:

№ теми	Тема та план заняття	Години
Змістовий модуль № 1.		
1	Культура повсякдення в роботах істориків школи «Анналів». Зміст 1. Дослідження культури повсякдення в роботах істориків школи «Анналів». 2. Ле Февр, М. Блок, Ж. Ле Гофф. 3. Макро- і мікроісторичні методи дослідження у сучасній історичній науці.	2
2	Демографічні процеси в Європі на зламі античності та середньовіччя	2

	<p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Етнічна структура населення пізньоантичного Риму (доба імперії). Патріархальність римської громади. Агнатська і когнатська сім'я. Статус жінки і виховання дітей. Спосіб життя стародавніх римлян: житло, раціон харчування, розваги. Епоха «Великого переселення народів»: причини та наслідки. 	
3.	<p style="text-align: center;">Цінності середньовічної культури: традиціоналізм, колективізм, символізм, мова жестів</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Домінування християнської теології. Нова картина світобачення. Людина середньовіччя: буття і ментальність. Формування християнського світогляду. Церква і віра. Лицарство: війна як спосіб життя. Лицарські ідеали і чесноти. Цінності середньовічної культури: традиціоналізм, колективізм, символізм, мова жестів. 	2
4.	<p style="text-align: center;">Суспільство феодалів і лицарів: приватне життя і повсякдення</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Лицарство: війна як спосіб життя. Лицарські ідеали і чесноти. Середньовічний замок: умови життя. Стіл середньовічного сеньйора: раціон харчування; напої і вино; манери аристократичного застілля. Розваги аристократії: турніри, полювання, ігри. 	2
5.	<p style="text-align: center;">Повсякдення середньовічного міста</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Місто – феномен середньовічного світу. Планування. Забудова. Міське житло. Інтер'єр будинку. Харчування городянина. Манера одягатися: красиве і практичне. Мода і статус людини. Прикраси. 	2
	Змістовий модуль № 2.	
6.	<p style="text-align: center;">Візантія: особливості приватного побутування.</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Форма організації державної і церковної влади в імперії. Світогляд візантійців. Шлюб і сім'я. Родинне повсякдення. Уведення дітей до родинного кола. Свята, видовищ, розваги. 	
7	<p style="text-align: center;">Повсякдення епохи Відродження</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Зміна світоглядних орієнтирів європейців епохи Ренесансу. Естетичні канони Відродження. Західноєвропейське місто доби Відродження. Громадська і приватна архітектура. Зручності сімейної приватності: житло, інтер'єр будинку, його вмеблювання. Шлюб і сім'я. Куртуазність. 	2
8.	<p style="text-align: center;">Західноєвропейський одяг та мода доби Відродження</p> <p style="text-align: center;">Зміст</p> <ol style="list-style-type: none"> Загальна характеристика костюмів. Чоловічі та жіночі костюми. Італійський одяг епохи: красиве й практичне. 	2

	<p>3. Іспанський одяг доби «золотого віку»</p> <p>4. Французька, англійська, німецька мода XV-XVII ст.</p>	
9.	<p>Шлюб і сім'я в ранньомодерній Європі</p> <p>Зміст</p> <p>1. Типи сім'ї: нуклеарна і «розгалужена» родина. Види подружніх стосунків.</p> <p>2. Інтимне життя у ранньомодерний період. Проституція і особисті потреби.</p> <p>3. Ставлення до жінки та дитини.</p>	2
10.	<p>Медицина Як лікувались і як виживали після поранення?</p> <p>Зміст</p> <p>1. Тіло людини як культурна цінність.</p> <p>2. Табування тілесного в середньовічній традиції.</p> <p>3. Епідемії та боротьба з ними.</p> <p>4. Інтимне життя. Проституція і особисті потреби.</p> <p>5. Гігієна середньовіччя.</p>	2
11.	<p>Життєвий простір європейця XV-XVII ст.</p> <p>Зміст</p> <p>1. Особливості міської і сільської забудови.</p> <p>2. Особливості життя і побуту міського будинку. Інтер'єр будинку.</p> <p>3. Зміни у плануванні: від розкоші до комфорту.</p> <p>4. Еволюція меблів: простота-функціональність-естетика.</p>	2

Перелік питань до заліку (За результатами вивчення тем змістових модулів):

1. Історія повсякденності у західноєвропейській науковій традиції XIX-XX ст. Е. Віолл-ле-Дюк, Е. Фукс, П. Гіро та їх вклад у дослідження проблем повсякденної історії.
2. Дослідження культури повсякдення в роботах істориків школи «Анналів». Ле Февр, М. Блок, Ж. Ле Гофф.
3. Ф. Бродель і школа «Анналів».
4. Межі та зміст поняття «повсякденність». Структури повсякденності.
5. Джерела вивчення культури повсякдення.
6. Будинок як місце простору повсякдення. Культурна і просторова периферія будинку.
7. Тіло людини як культурна цінність.
8. Демографічні процеси в пізньоантичному суспільстві.
9. Традиційний тип відтворення населення, його особливості. Фактори демографічної поведінки людей середньовічної епохи.
10. Репродуктивна поведінка окремих станів населення середньовічного суспільства.
11. Модель шлюбу. Сім'я. Шлюб пізньоримського періоду.
12. Моделі шлюбу: офіційний шлюб, «вільний шлюб», варварський конкубат.
13. Демографічні зміни в Європі наприкінці XIV– XV ст. Модель шлюбу. Радикальна перебудова сімейно-шлюбних відносин.
14. Еволюція сім'ї. Статус жінки, дитини в середньовічному суспільстві. Зміни в підходах до сприйняття дитини в церковній доктрині та церковній практиці.
15. Історичні передумови формування середньовічної культури.
16. Інтер'єр середньовічного будинку, його вмешлювання.
17. Людина середньовіччя: буття і ментальність.

18. Цінності середньовічної культури: традиціоналізм, колективізм, символізм, мова жестів.
19. Уявлення про простір і час.
20. Лицарство: війна як спосіб життя. Лицарські ідеали і чесноти. Жінка і сім'я. Культ Прекрасної Дами.
21. Стіл середньовічного сеньора: раціон харчування; напої і вино; манери аристократичного застілля.
22. Розваги аристократії: турніри, полювання, ігри.
23. Середньовічні бенкети та їх роль в практиці повсякдення знаті.
24. Повсякденне життя англійського лицарства XII-XIII ст.
25. Повсякденне життя французького королівського двору.
26. Середньовічний образ куртуазної любові в творі Й. Хейзинга «Осінь середньовіччя».
27. Повсякдення англійського селянства середньовічної епохи.
28. Побут і мораль привілейованих станів Європи в добу середньовіччя.
29. Середньовічні церковні практики.
30. Війни як фактор смертності в середньовічному суспільстві.
31. Демографічні процеси в ранньосередньовічному суспільстві.
32. Еволюція сім'ї. Статус жінки, дитини в середньовічному суспільстві.
33. Місто – феномен середньовічного світу. Планування. Забудова.
34. Міське житло. Інтер'єр будинку.
35. Харчування городянина.
36. Дозвілля мешканців середньовічних міст.
37. Мода середньовічної Європи. Чоловічий і жіночий костюм.
38. Медицина середньовіччя.
39. Табування тілесного в середньовічній традиції.
40. Інтимне життя в середні віки. Проституція і особисті потреби
41. Середньовічні тортури.
42. Мова середньовічних жестів.